

УДК 657

Олександр Кундеус

Oleksandr Kundeus

Світлана Галешчук

Svitlana Haleshchuk

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ АВАНСІВ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

THE WAYS OF IMPROVEMENT OF ACCOUNTING OF FOREIGN CURRENCY ADVANCES AT DOMESTIC ENTERPRISES

Досліджено економічну сутність поняття «аванси», їх функціональне призначення. Зроблено акцент на перевагах і недоліках передоплати як для експортера, так і для імпортера. Проаналізовано методіку обліку авансів одержаних і авансів виданих на українських підприємствах згідно з вітчизняним законодавством. Наведено шляхи удосконалення відображення авансів у фінансовій звітності та рекомендації щодо їх аналітичного обліку.

Ключові слова: аванси, розрахунки в іноземній валюті, облік передоплати, експорт/імпорт, облік немонетарних статей.

Economic essence of the term «advances» and their functionality are investigated. Advantages and disadvantages of prepayments for both exporters and importers are emphasized. The method for accounting of advances received and advances issued at Ukrainian enterprises according to domestic legislation is analyzed. The ways of improvement of advances representation in financial accountability and recommendations concerning their analytical accounting are offered.

Keywords: advances, foreign currency accounts, prepayments' accounting, export/import, non-monetary items accounting.

Постановка проблеми. Нестійкість світової економіки, проблеми фінансової системи господарств основних торговельних партнерів України, адміністративна регламентація зарахування та конвертації валютної виручки вітчизняних підприємств вимагають детальнішого дослідження механізму здійснення та особливостей бухгалтерського обліку розрахунків у іноземній валюті і, зокрема, авансових платежів. Економічна співпраця між підприємствами опосередковується розрахунками за товари, роботи, послуги, кредитно-інвестиційну діяльність тощо. У міжнародній практиці сторони часто використовують авансові платежі як передоплату за замовлення та можливість для підприємства-експортера бути впевненим у платоспроможності контрагента.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Дослідження економічної та юридичної сутності авансів як способів розрахунків між контрагентами розкрито в публікаціях Л. Ірхи, Т. Кожухової, О. Михасика, О. Церковної, Д. Чирки. Питання організації методіки обліку операцій з авансовими платежами знаходимо в працях Ю. Кузьмінського, Ф. Бутинця, О. Коблянської, В. Венцеля, Н. Федькевич та ін. Проте шляхи удосконалення обліку авансів у іноземній валюті недостатньо висвітлені в економічній літературі, зважаючи на те, що аванси зазвичай розглядають оглядово, в частині аналізу особливостей розрахунків між підприємствами, не виокремлюючи їх в окремий напрям наукових досліджень.

Постановка завдання. Завданнями дослідження є висвітлення функціонального призначення авансових платежів, вивчення їх переваг для контрагентів, аналіз вітчизняної методіки обліку авансів у іноземній валюті, вироблення пропозицій щодо вдосконалення відображення авансових платежів в обліку експортера та імпортера.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до Наказу Держказначейства України від 26.12.2003 р. № 242 авансові платежі – грошова сума, яку перераховують згідно з договором наперед у рахунок майбутніх розрахунків за товари (роботи, послуги), які мають бути отримані (виконані, надані) [1]. За своєю суттю аванс має два призначення: по-перше, це – попередня оплата, отже, виступає різновидом позики виробнику, по-друге, є формою забезпечення виконання зобов'язань імпортера. Авансові платежі між суб'єктами господарювання здійснюються переважно у безготівковій

формі. Сума й дата перерахування коштів зазначаються у договорі між сторонами. У зовнішньоекономічній діяльності підприємства використовують дві можливості попередньої оплати: повна (сума авансу дорівнює вартості продукції за контрактом) або часткова (певний відсоток від суми зобов'язань імпортера). Переважно сума авансу коливається в межах 10-35 %, хоча іноді підприємства-експортери вимагають повної передоплати замовлення. Аванс перераховується у визначений час після укладання контракту, де зазначається також і форма оплати. Зазвичай використовується банківський переказ, проте в міжнародній практиці спостерігається також застосування акредитивної форми розрахунків.

Деякі дослідники стверджують, що аванс виступає формою забезпечення зобов'язання імпортера перед експортером: якщо після виконання замовлення покупець відмовляється від прийняття цього товару, експортер може використати аванс для відшкодування своїх збитків [2]. Проте з юридичної точки зору таке трактування є не зовсім правильним, тому що з такої функціональної точки зору аванс ототожнюється із завдатком. За словами О. В. Церковної та М. С. Ткаченко, і завдаток, і аванс виконують платіжну функцію, адже грошові суми в обох випадках передаються кредитору в рахунок належних платежів і відрізняються від звичайних платежів за зобов'язанням тим, що вносяться наперед, тобто до виникнення зобов'язання. Проте аванс, на відміну від завдатку, не належить до способів забезпечення виконання зобов'язань. Він не має забезпечувальної функції, а тому сторона, яка видала аванс, має право вимагати його повернення практично в усіх випадках невиконання договору, а сторона, яка отримала аванс, за жодних обставин не може скасувати зобов'язання повернути його в подвійному розмірі [3, с. 94].

З огляду на вищезазначене, визначимо переваги авансових платежів для експортера:

- страхування від ризиків несплати відвантаженої продукції, наданих послуг і т.д.;
- поповнення оборотних коштів ще до відвантаження продукції.

Для імпортера варто відзначити такі позитивні аспекти:

- уникнення непорозумінь з експортером з приводу недовіри до нього як до надійного контрагента;
- відшкодування повної суми авансу в разі невиконання експортером умов договору та за інших обставин (в міжнародній практиці банк експортера гарантує повернення суми авансів в разі невиконання умов договору);
- можливість вирішення судових спорів на свою користь.

За словами О. Д. Михасика [4, с. 119], авансові платежі – найбільш використовуваний спосіб розрахунків в Україні. Це пояснюється простотою використання такої форми та відсутністю ризику щодо несплати товару. Свого поширення форма розрахунку за допомогою авансового платежу набула у Грузії, Румунії, Польщі. Натомість більшість країн Західної Європи відмовляються від використання авансової форми розрахунків. Це передусім пов'язано із відсутністю обов'язкової передоплати за більшістю міжнародних економічних операцій у європейському законодавстві. Тим більше, очевидними є ряд недоліків цього способу розрахунків: для здійснення авансових платежів імпортер повинен мати достатньо ліквідних коштів; крім того, вартість продукції має становити незначну частку в загальному обсязі коштів підприємства, щоб не спричиняти зростання ризиків неплатоспроможності замовника. Варто також відзначити, що на світовому ринку за період з початку економічної кризи (вересень 2008 р.) спостерігається посилення конкуренції між товаровиробниками, а вимога передоплати за продукцію або негативно позначиться на економічній привабливості експортера, або підштовхне до надання знижок замовникам до 10 % вартості за договором. Як зазначає В. Венцель, для покупця у зовнішньоекономічних відносинах найбільш оптимальним є банківський переказ у вигляді авансу, хоча існують ризики, що товари (послуги) не будуть поставлені (надані) своєчасно і з належною якістю [5, с. 49]. Ця форма здійснення розрахунків використовується на практиці нечасто, адже потребує тривалих і надійних відносин між контрагентами.

Щодо дискусії про те, чи правомірно ототожнювати аванси з передоплатою, то зазначимо, що в Інструкції «Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку та Інструкції про його застосування», затвердженій Наказом Міністерства України від 30.11.1999 р. № 291, вказано, що на субрахунку 681 «Розрахунки за авансами одержаними» ведеться облік одержаних авансів під поставку матеріальних цінностей або під виконання робіт, а також суми попередньої оплати покупцями і замовниками рахунків постачальника за продукцію і виконані роботи [6]. Отже, в нормативних документах аванс та передоплата сприймаються як синоніми.

Згідно з положеннями МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів» аванси належать до немонетарних статей: основною характеристикою немонетарної статті є відсутність права отримувати (або зобов'язання надати) фіксовану кількість одиниць валюти, яку можна визначити; прикладами є суми, сплачені авансом за товари та послуги (наприклад, попередньо сплачена орендна плата) [7]. Це пояснюється забезпеченням дебіторської заборгованості, що виникає за рахунками авансів, – запасами, а не грошовими коштами, тому розглядаємо аванси як немонетарні статті.

У вітчизняному законодавстві, зокрема в П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів», вказано, що сума авансу (попередньої оплати) в іноземній валюті, надана іншим особам у рахунок платежів для придбання немонетарних активів (запасів, основних засобів, нематеріальних активів тощо) і отримання робіт і послуг, при включенні до вартості цих активів (робіт, послуг) перераховується у валюту звітності із застосуванням валютного курсу на дату сплати авансу. У разі здійснення авансових платежів в іноземній валюті постачальникові частинами та одержання частинами від постачальника немонетарних активів (робіт, послуг) вартість одержаних активів (робіт, послуг) визнається за сумою авансових платежів із застосуванням валютних курсів, виходячи з послідовності здійснення авансових платежів [8]. Таким чином, аванси видані є немонетарною статтею, крім того, виступають формою короткострокового кредитування контрагента, тому повинні відображатися у фінансовій звітності за справедливою вартістю.

Облік сплачених авансів відображається на субрахунку 371 «Розрахунки за виданими авансами» (ведеться облік авансів, наданих іншим підприємствам). Для забезпечення інформаційності вважаємо, що варто відкрити субрахунок 2-го порядку 3712 «Розрахунки за виданими авансами в іноземній валюті» та вести аналітичний облік за контрагентами та валютами платежу. З метою деталізації та правильного відображення у фінансовій звітності підприємству, яке перераховує аванси, крім операційної, ще й за фінансовою та/або інвестиційною діяльністю, рекомендуємо відкривати субрахунки 3-го порядку 37121 «Розрахунки за виданими авансами в іноземній валюті за операційною діяльністю», 37122 «Розрахунки за виданими авансами в іноземній валюті за неопераційною діяльністю». Виплата коштів здійснюється з поточного рахунка в іноземній валюті при банківському переказі. За умови використання покритого акредитива вважаємо, що має кредитуватися субрахунок 3141 «Розрахунки за акредитивами в іноземній валюті». При недостатці власних оборотних коштів підприємства можуть залучати позики для виконання зобов'язань перед замовниками, що відображається за відповідними рахунками. Отже, кореспонденція рахунків при здійсненні авансових платежів виглядає наступним чином (табл. 1).

Таблиця 1

Відображення в бухгалтерському обліку імпортера авансових розрахунків

Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків
Видано аванс	Дт 3712 «Розрахунки за виданими авансами в іноземній валюті» Кт 312 «Поточні рахунки в іноземній валюті» (або Кт 3141 «Розрахунки за акредитивами в іноземній валюті», 502 «Довгострокові кредити банків в іноземній валюті», 612 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями в іноземній валюті»)
Залік частини відвантаженої продукції (наданих послуг, виконаних робіт) за рахунок авансу	Дт 632 «Розрахунки з іноземними постачальниками» Кт 3712 «Розрахунки за виданими авансами в іноземній валюті»
Повернено суми авансових платежів	Дт 312 «Поточні рахунки в іноземній валюті» Кт 3712 «Розрахунки за виданими авансами в іноземній валюті»

Щодо авансів одержаних, у вітчизняній практиці зберігається схожий підхід до їх відображення в обліку, як і до авансів виданих: сума авансу (попередньої оплати) в іноземній валюті, одержана від інших осіб у рахунок платежів для поставлення готової продукції, інших активів, виконання робіт і послуг, при включенні до складу доходу звітного періоду перераховується у валюту звітності із за-

стосуванням валютного курсу на дату одержання авансу. У разі одержання від покупця авансових платежів в іноземній валюті частинами та відвантаження частинами покупцеві немонетарних активів (робіт, послуг) дохід від реалізації активів (робіт, послуг) визнається за сумою авансових платежів із застосуванням валютних курсів, виходячи з послідовності одержання авансових платежів [7].

Відповідно до Інструкції № 291 аванси одержані обліковуються на субрахунок 681 «Розрахунки за авансами одержаними» (ведеться облік одержаних авансів під поставку матеріальних цінностей або під виконання робіт, а також суми попередньої оплати покупцями і замовниками рахунків поставальника за продукцію і виконані роботи [6]). При здійсненні розрахунків з іноземними замовниками, на нашу думку, варто відкрити субрахунки 2-го порядку 6812 «Розрахунки за авансами, одержаними в іноземній валюті». Аналітичний облік підприємству слід вести за контрагентами та в розрізі валют.

Для обліку авансів одержаних підприємство використовує рахунок 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» (за дебетом відображається продажна вартість реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг (у тому числі на виконання бартерних контрактів), яка включає податок на додану вартість, акцизи та інші податки, збори (обов'язкові платежі), що підлягають перерахуванню до бюджетів і позабюджетних фондів та включені у вартість реалізації, за кредитом – сума платежів, які надійшли на рахунки підприємства в банківських установах, у касу, та інші види розрахунків [6]) з відкриттям субрахунку 362 «Розрахунки з іноземними покупцями» в розрізі валют договору та іноземних контрагентів (табл. 2).

Таблиця 2

Відображення в бухгалтерському обліку авансів одержаних

Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків
На поточний рахунок зараховано кошти за авансовими зобов'язаннями	Дт 312 «Поточні рахунки в іноземній валюті» Кт 6812 «Розрахунки за авансами, одержаними в іноземній валюті»
Продаж валюти за дорученням підприємства	Дт 334 «Грошові кошти в дорозі в іноземній валюті» Кт 312 «Поточні рахунки в іноземній валюті»
Визначено курсову різницю на дату продажу валюти	Дт 314 «Інші рахунки в банку в іноземній валюті» Кт 714 «Дохід від операційної курсової різниці»
Здійснено відвантаження продукції іноземному замовнику	Дт 362 «Розрахунки з іноземними покупцями» Кт 70 «Дохід від реалізації»
Відображено залік заборгованостей	Дт 6812 «Розрахунки за авансами, одержаними в іноземній валюті» Кт 362 «Розрахунки з іноземними покупцями»

Згідно з П(С)БО 21 на кожен дату балансу немонетарні статті, які відображені за історичною собівартістю і зарахування яких до балансу пов'язано з операцією в іноземній валюті, відображаються за валютним курсом на дату здійснення операції. Тобто на дату балансу курсові різниці за авансовими статтями не визначаються.

Висновки. Таким чином, проведені дослідження дозволяють зробити ряд висновків науково-практичного характеру:

1. Використання авансових платежів вітчизняними підприємствами відіграє важливу роль в економічній співпраці з іноземними контрагентами. Як спосіб розрахунків аванси часто застосовуються при оплаті товарів та послуг у іноземній валюті, що зумовлено переліченими у статті перевагами. Проте у міжнародній практиці спостерігається негативна тенденція щодо використання передоплати, зважаючи на ряд недоліків.

2. Напрями удосконалення обліку авансів у іноземній валюті включають деталізацію рахунків бухгалтерського обліку та відкриття відповідних субрахунків 2 та 3-го порядку з метою підвищення інформативності фінансової звітності в частині розрахунків у іноземній валюті, розробку системи аналітичних рахунків у розрізі контрагентів та валют.

3. Одним із дискусійних питань залишається визначення чинників щодо вибору методу і форми міжнародних розрахунків, удосконалення методики їх обліку, що визначає напрям подальших досліджень.

Список використаної літератури

1. Наказ Держказначейства України «Про затвердження Інструкції з обліку коштів, розрахунків та інших активів бюджетних установ» від 26.12.2003 р. № 242 [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Попович О. В. Міжнародні розрахунки. Валютний кліринг [Електронний ресурс] / О. В. Попович // Проблеми системного підходу в економіці. – 2007. – № 1. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/pspe/2007-1/Popovich_107.htm.
3. Церковна О. В. Завдаток і аванс: спільне та відмінне / О. В. Церковна, М. С. Ткаченко // Південноукраїнський правничий часопис. – 2008. – № 1. – С. 93–95.
4. Михасик О. Д. Види безготівкових розрахунків в іноземній валюті [Електронний ресурс] / О. Д. Михасик // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2011. – 4 (55). – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/.../Mihasyk_O_D.pdf.
5. Венцель В. Т. Теоретико-обліковий аспект розрахунків з іноземними контрагентами / В. Т. Венцель // Вісник ЖДТУ. – 2010. – № 1 (55). – С. 47–51.
6. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджена наказом МФУ від 30.11.1999 р. № 291 (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. Міжнародний стандарт фінансової звітності 21 «Вплив змін валютних курсів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>.
8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів» [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

Стаття надійшла до редакції 30.04.2013.

Відомості про авторів

О. М. Кундеус, кандидат економічних наук, доцент, Тернопільський національний економічний університет.

С. М. Галещук, аспірант, Тернопільський національний економічний університет.